

“Geachte mensen, wij willen graag iets meer ruimte”

De representatie van niet-menselijke vertelinstanties
in hedendaagse Nederlandse fictie

BA-scriptie Nederlandse taal en cultuur (moderne letterkunde)

Naam: Tessa van den Heuvel

Studentnummer: 5614821

Begeleider: Rik Spanjers

Datum: 27 juni 2019

Universiteit Utrecht

Aantal woorden: 6193

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1 Inleiding	4
2 Posthumanisme en ecokritiek	
2.1 Het menselijke en het niet-menselijke: een deconstructie	7
2.2 Niet-menselijke vertellers: functie en effect	10
2.3 Het Parlement van de Dingen	11
3 Analyse	
3.1 Methode	12
3.2 De vertellers	13
3.3 Focalisatieanalyse	14
4 Conclusie	17
Bibliografie	19
Bijlagen	
1. Verhaal I: Caerulea	21
2. Verhaal II: Bertha 38	23
3. Verhaal III: Morus Alba	25
4. Verhaal IV: De Horizon	27
5. Verhaal V: De sterren	29

Time has come now to stop being human

Time to find a new creature to be

Be a fish or a weed or a sparrow

For the Earth has grown tired

and all of your time has expired

The National, "Not In Kansas"

Samenvatting

In deze scriptie onderzoek ik de representatie van niet-menselijke vertelinstanties in vijf fictieve kortverhalen die geschreven werden voor ‘Het Parlement van de Dingen.’ Dit is een verhalenwedstrijd die in 2015 georganiseerd werd, waarin schrijvers uitgedaagd werden een verhaal te schrijven waarin een niet-menselijke verteller het woord nam. Door lezers te dwingen zich te verplaatsen in zo’n niet-menselijk personage, krijgen deze misschien meer begrip voor de wereld om hen heen, was de achterliggende gedachte. Tegelijkertijd is het besluit om deze niet-mensen te laten spreken ook in dit geval niet genomen door die niet-mens, maar is het alsnog een antropocentrisch besluit. Daarom rijst de vraag in hoeverre literaire fictie een geschikt middel is om een stem te geven aan het niet-menselijke. Door middel van een focalisatieanalyse is in deze scriptie geanalyseerd hoe deze niet-menselijke vertellers gerepresenteerd worden. Hierbij zal aandacht besteed worden aan de relatie tussen de niet-menselijke verteller en de mens, en aan de mate waarin de niet-menselijke verteller vermenselijkt wordt.

1 Inleiding

God schiep de mens als zijn evenbeeld, als evenbeeld van God schiep hij hem, mannelijk en vrouwelijk schiep hij de mensen. Hij zegende hen en zei tegen hen: ‘Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen.’ (Genesis 1.27-28)

Deze Bijbelverzen symboliseren de houding die de westerse mens al eeuwenlang aanneemt ten opzichte van alles om hem heen. De westerse filosofische traditie is altijd “vooral een kwestie van denken door mensen over mensen” geweest, stelde de Nederlandse filosofe Eva Meijer (18). In navolging van Gods woord voelen we ons als mens superieur ten opzichte van alle andere levende wezens op aarde. De Bijbel was lange tijd leidend in de westerse cultuur; toen het belang van de Bijbel afnam, kwam de Verlichting en had de rationele mens zich met zijn kennis al zo ver boven alle andere diersoorten uitgewerkt dat deze tweedeling nog steeds niet werd bevraagd (Meijer 21).

Nu de gevolgen van de klimaatverandering steeds serieuzer worden, is er groeiende aandacht voor het aandeel van de mens hierin. Over de grootte van dat aandeel is veel

discussie, maar het standpunt dat we als mensen ons gedrag moeten veranderen wordt steeds breder aangehangen. “In de afgelopen dertig jaar heeft de mensheid meer broeikasgassen uitgestoten dan in de 250 jaar ervoor. We hebben nog één generatie om het tij te keren. Waarom hebben we het nog over iets anders?”, begint historicus Rutger Bregman zijn artikel op *De Correspondent* waarin hij ervoor pleit dat de klimaatverandering het allesoverheersende onderwerp van deze tijd moet zijn (Bregman).

In *De soldaat was een dolfijn* (2017) stelt Eva Meijer dat de onderdrukking van dieren op dezelfde manier werkt als de onderdrukking van vrouwen en zwarte groepen mensen (87). Het boek *The Sexual Politics of Meat* van Carol J. Adams (1990) onderschrijft hetzelfde standpunt. Dieren worden geobjectiveerd zoals vrouwen in de westerse cultuur geobjectiveerd worden. Zoals vrouwen in de reclamewereld en in de pornografie gereduceerd worden tot lichaam om naar te kijken, zo worden dieren in de supermarkt gereduceerd tot voorverpakte stukken vlees (Adams 75).

We weten inmiddels dat vrouwen niet minder kunnen dan mannen en daarom beslissen vrouwen nu over hun eigen lichaam. We weten inmiddels dat zwarte mensen niet minder kunnen dan witte mensen en daarom worden zwarte mensen niet meer als slaaf gehouden. Maar we weten inmiddels óók dat de tweedeling tussen mensen en dieren veel minder zwartwit is dan eeuwenlang aangenomen. We zijn als mensen een speciale diersoort temidden van alle andere soorten, in plaats van een soort die boven dieren staat, aldus Meijer. “We delen met andere dieren dat we lichamen hebben, groeien, dromen, dat we anderen liefhebben, en degenen die we liefhebben kunnen verliezen” (Meijer 41). We weten dat dieren veel meer kunnen dan we dachten; dat varkens en dolfijnen rijke gevoelslevens hebben is bekend. Toen een paar maanden geleden uit onderzoek bleek dat zelfs poetsvissen zichzelf in de spiegel kunnen herkennen, ontstond er flinke ophef onder biologen, meldt *De Volkskrant*. Welke vaardigheden heeft zo’n vis dan nog meer? En welke andere dieren kunnen dingen die wij tot nu toe enkel toedichtten aan de ‘dierenelite’? Waarop baseren we onze superioriteit als mens eigenlijk nog? Volgens de Australische bioloog Alex Jordan, de uitvoerder van het spiegelexperiment met de poetsvis, zorgt die klassieke dierindeling ervoor dat onderzoeksresultaten als deze vaak worden weggewuifd. “Bij een dolfijn of aap hadden mensen dit resultaat wel best gevonden. Maar het is een vis. En die mag niet in de tempel van slimme dieren” (Veldhuizen).

Veel wetenschappers zijn het erover eens dat het onderscheid tussen mens en dier als de ‘zelf’ en de ‘ander’ zoals we het kennen, niet bestaat. Toch gebruikt de mens het grootste

deel van de levende dieren nog steeds als consumptiegoederen, en blijven ze uitgesloten van het politieke discours waarin menselijke taal als belangrijkste norm geldt.

Als mens beïnvloeden wij de leefomgeving van al die dieren, en we geven hen niet de kans om daarop te reageren. Maar wat als we die dieren wel een kans zouden geven om te reageren? Zouden die dieren ook iets vinden van ons? En hoe zit dat met bloemen, bomen, of zelfs de horizon? Hoe is hun blik op de wereld, die al in het eerste Bijbelboek werd gerepresenteerd als bezit van de mens, terwijl deze dieren en dingen het uiteindelijk met dezelfde planeet moeten doen?

Met deze vragen als uitgangspunt werd in 2015 een verhalenwedstrijd uitgeschreven. Initiatiefnemer van de wedstrijd was de Nederlandse organisatie Partizan Publik in samenwerking met Jelmer Mommers, journalist bij *De Correspondent*. Mommers kondigde de wedstrijd aan als “een literaire oefening in de verbeelding, een zoektocht naar een nieuw vocabulaire om over het veranderende klimaat te praten” (“Denken Over de Toekomst”). Door meer aandacht te besteden aan de subjectiviteit van het niet-menselijke, raakt het idee dat dieren meer op mensen lijken dan we dachten, misschien meer geïnternaliseerd in de westerse cultuur.

Om al deze redenen zal ik in deze scriptie de representatie van niet-menselijke vertellers gaan onderzoeken in vijf van de verhalen die zijn geschreven voor deze verhalenwedstrijd. Ik zal door middel van een focalisatieanalyse onderzoeken hoe het niet-menselijke reflecteert op zijn eigen plek in de wereld, op de plek van de mens in diezelfde wereld, en op zijn relatie met de mens. Hierbij zal steeds gereflecteerd worden op een grotere vraag: in hoeverre is literaire fictie hier een geschikt middel voor? Literatuur bestaat immers uit mensentaal, en is dus onderdeel van het discours waarvan het niet-menselijke nu uitgesloten wordt.

In het theoretisch kader dat hierop volgt zal dieper ingegaan worden op het posthumanisme en de eokritiek. Hier zal ook uiteengezet worden wat voor onderzoek al is gedaan naar niet-menselijke vertelinstanties. Vervolgens zal een focalisatieanalyse toegepast worden op de vijf verhalen, om via die focalisatie de relatie tussen het niet-menselijke en het menselijke te analyseren zoals gerepresenteerd in deze verhalen.

2 Posthumanisme en ecokritiek

2.1 Het menselijke en het niet-menselijke: een deconstructie

In 1996 verscheen *The Ecocriticism Reader*, een handboek waarin ecologie en literatuurkritiek door literatuurwetenschappers Cheryll Glotfelty en Harold Fromm verenigd werden. Volgens Glotfelty was deze combinatie nog nauwelijks bekend:

If your knowledge of the outside world were limited to what you could infer from the major publications of the literary profession, you would quickly discern that race, class, and gender were the hot topics of the late twentieth century, but you would never suspect that the earth's life support systems were under stress. Indeed, you might never know that there was an earth at all. (xvi)

Zoals genoemd in de inleiding stelt Bregman dat de status van de aarde hét grote verhaal van deze tijd zou moeten zijn. Een vergelijkbare visie spreekt uit Glotfelty's stellingname. Als de literatuurkritiek een weerspiegeling wil zijn van de tijdsgeest, aldus Glotfelty, moet er veel meer aandacht besteed worden aan de veranderende leefomgeving van de mens.

De filosofische stroming die nauw verbonden is met ecokritiek is het posthumanisme. In zijn behandeling van het posthumanisme citeert literatuurwetenschapper Hans Bertens de Britse posthumanist Neil Badmington: "Posthumanism is (...) the deconstruction of anthropocentric thought" (214). Posthumanisme bevraagt de centrale positie die het humanisme traditioneel aan de mens toeschrijft. De kerngedachte van het posthumanisme is dat we als mensen niet op een voetstuk staan, superieur aan de rest van de wereld. In plaats daarvan zijn we een subsysteem in het totaal van alle systemen, een deel van het geheel. Daarom moet de mens zijn leefomgeving minder gaan beschouwen als passief decor, maar als actor met eigen belangen (Bertens 215).

Dat niet alleen mensen actieve subjecten kunnen zijn, maar ook dieren, laat Jacques Derrida zien in *The Animal That Therefore I Am* (2008). Hij bevraagt de menselijkheid van mensen en de oppositie tussen mensen en dieren die wij als natuurlijk ervaren. Deze tweedeling laat hij beginnen bij Aristoteles, die stelde dat de mens als enige onderscheid kan maken tussen goed en kwaad, doordat de mens taal tot zijn beschikking heeft. Door middel van die taal heeft de mens zichzelf de titel 'mens' gegeven, en alle andere soorten 'dieren' genoemd. Derrida problematiseert deze geconstrueerde oppositie. Allereerst is er een probleem met de aanduiding van alle verschillende dieren met het woord 'dier', omdat we

hiermee alle levende dieren, van wormen tot chimpansees, onder één noemer onderbrengen en zo reduceren tot een homogene groep (Derrida 10-11). Deze talige tweedeling is problematisch, omdat deze dieren objectiveert, volgens Derrida.

Ook Carol J. Adams stelt dat taal een grote rol speelt bij de objectivering van het dierlijke door de mens. Als ecofeminist stelt zij de onderdrukking van dieren door mensen steeds gelijk aan de onderdrukking van vrouwen door mannen. Beide vormen van onderdrukking zijn resultaat van hetzelfde patriarchale discours, waarin taal bepaalt wat normaal is en wat niet. Dit discours is magericht en mensgericht, en onze taal is zo ingericht dat mensen en dieren als natuurlijke oppositie worden gerepresenteerd: wij, de mensen, tegenover hen, de dieren (Adams 45). We objectiveren dieren nog verder door altijd naar ze te refereren met ‘het’ in plaats van ‘hij/zij’, aldus Adams: “[T]he generic “it” erases the living, breathing nature of the animals and reifies their object status” (46). Deze objectivering van het dier maskeert de subjectiviteit van dieren, die lijden aan het feit dat wij ze slachten om ze op te kunnen eten (Adams 46).

Doordat er in de westerse cultuur altijd weinig aandacht is geweest voor de subjectiviteit van het dier, is er ook altijd weinig aandacht geweest voor de gevolgen die ons handelen op hen heeft. Op een paar intelligente diersoorten na, zoals chimpansees en dolfijnen, hoeven wij ons als mensen geen zorgen te maken om de wensen van niet-mensen. Zoals Alex Jordan zegt naar aanleiding van zijn onderzoek naar spiegelherkenning onder vissen: het gangbare wereldbeeld waarin de meeste dieren geobjectiveerd worden, geeft ons legitimering om deze dieren naar wens te consumeren (Veldhuizen).

Het belang van deze theorieën in het licht van dit onderzoek is tweeledig: de aandacht voor de subjectiviteit van het dierlijke en de rol die de taal heeft in de objectivering van het dierlijke. Derrida en Adams betogen dat dieren het leven wel degelijk subjectief ervaren, maar dat de westerse filosofische traditie hier nooit aandacht voor heeft gehad. Hierbij schrijft zowel Derrida als Adams een grote rol toe aan taal: mensen beschikken over taal, met die taal hebben wij alles om ons heen een naam gegeven en hierdoor is het discours gevormd dat het niet-menselijke nu objectiveert. Die objectivering legitimeert dierenleed (Derrida 36; Adams 48).

Wat we zoal kunnen met deze inzichten, laat Eva Meijer zien in *De soldaat was een dolfijn* (2017). Derrida’s deconstructie is volgens Meijer een goed beginpunt voor verandering. Meijer wil echter een stap verdergaan door manieren te zoeken waarop we die verandering in de praktijk kunnen brengen. Daarvoor moeten we proberen verder te denken

dan de mens. We moeten de focus leggen op de subjectiviteit en individualiteit van andere dieren, en “stoppen met ze beschouwen als objecten die moeten bewijzen dat ze als mensen zijn om te kunnen meetellen” (Meijer 102).

Meijer plaatst zich met haar onderzoek in de voetsporen van de Franse filosoof Bruno Latour, die in zijn essay *Wij zijn nooit modern geweest* (1991) het onderscheid tussen de mens en de niet-mens problematiseert. Alle mensen, dieren en dingen zijn onderdeel van een systeem waarin geen enkele groep op zichzelf staat. Hij stelt op basis daarvan een rechtspraak voor waarin ook de dieren, de natuur en de dingen inspraak hebben: het parlement van de dingen (Latour 32). Meijer focust in haar essay op het belang van niet-menselijke inspraak in zo'n parlement. Meijer laat in *De soldaat was een dolfijn* (2012) zien hoe de uitsluiting van dieren parallellen vertoont met de uitsluiting van vrouwen en de inheemse groepen mensen in het vroegere kolonialisme. Niet-mensen kunnen zich niet uiten zoals deze inferieure groepen zich niet konden uiten, “omdat het discours van de overheerser zo vormgegeven was dat hun manier van zich uiten niet telde” (87). Beschikking over mensentaal is een belangrijk instrument om in het westerse politieke discours mee te kunnen tellen, en wie niet beschikt over dit instrument, wordt eenvoudig uitgesloten en daardoor geobjectiveerd.

Daarnaast wijst Meijer op de overeenkomsten tussen mensen en niet-mensen, die er veel meer zijn dan vaak wordt aangenomen. Zo houden vleermuizen van roddelen, worden bavarianen vriendelijker als ze gegroet worden en kunnen zelfs mieren zichzelf in de spiegel herkennen (Meijer 73; 100). Een onderscheid tussen mens en niet-mens is daarom niet houdbaar, aldus Meijer. Ook op het gebied van taal is dit onderscheid problematisch: net als mensen kunnen dieren met hun eigen soort communiceren. Sommige diertalen bevatten zelfs grammatica (85).

Volgens Meijer moet vanuit al deze theorie een volgende stap genomen worden: echt naar die niet-mensen luisteren, omdat we als mensen niet altijd moeten denken dat we het beter weten. “In plaats daarvan moeten we onderzoeken wat voor relaties andere dieren met elkaar en met de mensen willen, hoe we de planeet kunnen delen met verschillende soorten, en hoe we relaties en gemeenschappen samen opnieuw kunnen vormgeven” (Meijer 26).

De macht van de taal zorgt er volgens Adams en Derrida voor dat we het niet-menselijke nu uitsluiten. Diezelfde taal is dan misschien ook in staat om een einde aan die uitsluiting te maken. Als het talige discours dynamisch is, zoals Derrida, Adams en Meijer allemaal beweren, zou het ook in dit geval veranderlijk moeten zijn. Verandering in de categorisering ‘mens versus dier’ kan het dominante wereldbeeld wellicht veranderen.

2.2 Niet-menselijke vertellers: functie en effect

Een manier om de subjectiviteit en individualiteit van het niet-menselijke te laten zien, is door het een stem te geven. De literatuurwetenschappers Bernaerts et al. deden in 2014 onderzoek naar niet-menselijke vertelinstanties in moderne letterkunde.¹ Zij stellen dat bewustwording van de problematische verhouding tussen de mens en zijn omgeving een belangrijke functie is van zo'n vertelinstantie (Bernaerts et al. 70). Tevens beweren zij dat een niet-menselijke vertelinstantie effectief is door de dubbele dialectiek die ermee gepaard gaat: empathie en vervreemding enerzijds, en menselijkheid en niet-menselijkheid anderzijds. Wanneer een verteller geen mens is, maar een dier of zelfs een ding, wordt de lezer gedwongen om het perspectief en de gedachten van die niet-menselijke verteller tijdelijk over te nemen. Zo kan de lezer empathie opbouwen voor dat niet-menselijke personage. Het menselijke perspectief wordt hierbij tijdelijk losgelaten. Dit zorgt ervoor dat er nieuw licht geschieden wordt op dat wat de lezer als vanzelfsprekend ervoer. Als mensen zijn wij gewend aan het idee dat alleen wij kunnen praten; een niet-menselijke vertelinstantie ontkracht dit wereldbeeld. Bernaerts et al. koppelen dit aan Shklovsky's theorie over vervreemding (73). Bij een niet-menselijke vertelinstantie is vervreemding dus onlosmakelijk verbonden met empathie. Om dit te illustreren wijzen Bernaerts et al. op een verhaal waarin een laboratoriumaap als vertelinstantie optreedt:

Reading the autobiography of the laboratory monkey in Lauwereyns's novel, we might become estranged from human reality, but we are also invited to imaginatively share the cognition and emotion of the monkey in its cage. If we weren't able to empathize with it, then the kind of defamiliarization Shklovsky posits could not be actualized in the reading experience. (73)

Een niet-menselijke vertelinstantie kan vermensenlijkt worden door deze menselijke eigenschappen te geven. Die menselijkheid zal het de lezer makkelijker maken om empathie op te bouwen voor die niet-menselijke verteller. Tegelijkertijd kan de nadruk gelegd worden op de onmenselijkheid van de verteller. Deze onmenselijkheid vervreemdt de lezer van het

¹ Tot het niet-menselijke rekenen Bernaerts et al. niet alleen dieren, maar ook objecten. In deze scriptie is dezelfde selectie gemaakt.

gangbare menselijke perspectief, en kan laten zien dat de mens niet de enige soort is die het leven subjectief ervaart.

Dieren worden uitgesloten van het menselijke discours omdat zij niet beschikken over mentaal. Zowel Derrida als Meijer ambieert een omgangsvorm met het niet-menselijke waarin we deze groepen niet proberen te vormen naar de menselijke norm. Wanneer echter een niet-menselijke verteller optreedt en deze beschikt over mentaal, gebeurt dit in zekere zin wel. Een niet-menselijk personage het woord geven gaat per definitie gepaard met vermenschlijking: de verteller beschikt over mentaal en krijgt hiermee ruimte in het discours waarin normaliter alleen mensen zich hoorbaar kunnen maken. Dit geeft de lezer de mogelijkheid om te empathiseren met het niet-menselijke personage. Echter, zoals Meijer opmerkte, als mensen hebben we de neiging om te denken dat wij het beste weten hoe we relaties tussen mensen en niet-mensen moeten vormgeven, en hier moeten we vanaf (40). Ook wanneer niet-menselijke vertelinstanties optreden, worden zij door de mens in het mensgerichte discours geplaatst, en mogen ze alleen spreken binnen de grenzen van dat discours. Hier rijst de vraag of literaire fictie wel de juiste plek is om te proberen écht naar het niet-menselijke te luisteren. Dieren beschikken niet over mentaal; kunnen we die taal dan wel gebruiken?

Maar zoals Bernaerts et al. stellen, kan zo'n vertelinstantie wel degelijk zorgen voor meer aandacht voor de problematische verhoudingen tussen de mens en de niet-mens in de westerse cultuur. Zo'n vertelinstantie kan de kloof tussen de mens en de niet-mens wellicht verkleinen. Door een stem te geven aan het niet-menselijke, worden lezers uitgedaagd om eens te reflecteren op zichzelf door de ogen van een vertelinstantie die normaliter enkel als object beschouwd wordt. Literaire fictie is een geschikt middel om filosofische theorieën als die van Derrida en Adams in een vorm te gieten die voor lezers herkenbaar is. Taal vormt het discours waarin mensen de macht hebben om dieren te objectiveren en consumeren; wanneer we diezelfde taal inzetten om de mens te laten zien dat dieren wel degelijk subjecten zijn, leidt dat misschien tot verandering van dat discours en meer aandacht voor de wensen van niet-menselijke groepen.

2.3 Het Parlement van de Dingen

Een poging om vorm te geven aan een plek waarin ook de dieren en de dingen inspraak hebben, is gedaan door creatief bureau Partizan Publik in samenwerking met *De Correspondent*. In 2015 organiseerden zij de verhalenwedstrijd 'Het Parlement van de

Dingen'. Op de website van het project getiteld 'The Parliament of Things' staat de missie van de organisatie te lezen, waarin de gedachtegang van zowel Derrida als Meijer als Latour doorklinkt:

We can no longer maintain the distorted dichotomy between culture and nature.

We share this world with many. Law should not be centred around Men, but around Life. We are just one party, among all animals, plants and objects. What if we welcome all things into our Parliament? What would be the plight of the planet?

The reasoning of a fish? What claims would trees make, and what future would oil see for itself? ("About")

Vanuit deze ideeën werd in 2015 de verhalenwedstrijd in het leven geroepen. De deelnemers konden ofwel een essay schrijven waarin zij reflecteerden op zo'n parlement, ofwel een kort, fictief verhaal waarin een niet-menselijke vertelinstantie optreedt. Door lezers te dwingen zich te verplaatsen in iets niet-menselijks, kunnen zij misschien meer begrip opbrengen voor de wereld om hen heen, was de achterliggende overtuiging. Dit sluit aan bij de dubbele dialectiek die Bernaerts et al. constateerden, aangezien de lezer eerst vervreemd moet worden van het menselijke perspectief om empathie te kunnen opbouwen voor het niet-menselijke. Jelmer Mommers, een van de organisatoren van de verhalenwedstrijd, omschrijft de wedstrijd als "een poging de wereld te bezien vanuit het perspectief van de dingen en de dieren die ingrijpend door ons beïnvloed worden, maar daar niets over te zeggen hebben" ("Denken Over de Toekomst").

3 Analyse

3.1 Methode

De geanalyseerde verhalen zijn een selectie uit de vijftien best beoordeelde fictieve kortverhalen. Voor dit onderzoek heb ik me beperkt tot een analyse van vijf verhalen van ongeveer vijfhonderd woorden. Alle verhalen spelen zich af tijdens de eerste bijeenkomst van het Parlement van de Dingen. In de verhalen is steeds een niet-menselijke spreker aan het woord, die in een toespraak zijn visie op de wereld deelt met het parlement en de lezer.

In de komende analyse zal aandacht besteed worden aan de manier waarop focalisatie ervoor zorgt dat de lezer kan empathiseren met de verteller, en tegelijk vervreemd wordt van de mens. Mieke Bal omschrijft focalisatie in *Narratology* (2009) als "de relatie tussen degene

die ziet en dat wat gezien wordt” (149). Wat focalisatie betreft acht zij de volgende vragen relevant:

- 1) Wie is het focaliserende personage?
- 2) Wat ziet deze focalisator?
- 3) Met welke houding neemt de focalisator het object van focalisatie waar?

Deze vragen zullen het uitgangspunt zijn bij de analyse die nu volgt. Een focalisatieanalyse is in dit geval interessant vanwege het inzicht dat zo'n analyse kan geven in de relatie tussen subject en object. De focalisator is in deze verhalen steeds een niet-menselijk personage; dat wat gezien wordt is de mens. Met andere woorden: waar in de meeste fictieve verhalen de mens de positie van focaliserend subject inneemt, is die rol in deze verhalen weggelegd voor een actor die meestal de positie van object bekleedt. Het menselijke neemt in deze verhalen de positie van het object in. De focalisatieanalyse zal meer inzicht geven in hoe het niet-menselijke reflecteert op de relatie tussen mens en niet-mens.

3.2 De vertellers

In de verhalen treden vijf zeer verschillende vertelinstanties op, die zich in hun toespraak allemaal richten tot de mens. In het eerste verhaal wordt het woord gegeven aan Caerulea, een libelle-achtige. Hij besteedt aandacht aan de ruimte die de mens inneemt en de ruimte die zijn eigen soort kwijtraakt door toedoen van de mens. Hij besluit met een verzoek aan de mens: “geef het goede voorbeeld, schuif een heel stuk op” (Bijlage 1).²

De tweede verteller is een melkkoe genaamd Bertha 38. Zij stelt het leed dat de veeteelt veroorzaakt ter discussie. Volgens haar heeft de mens zelf ook helemaal geen baat bij de veeteelt, aangezien wetenschappelijk bewezen is dat lactose ongezond is voor de mens. In haar betoog komt veel van dit soort feitelijke kennis aan de orde, waarmee zij de ondraaglijkheid en doelloosheid ervan illustreert. Ook zij eindigt haar verhaal met een verzoek: “Het is me een lief ding waard wanneer u me kunt vertellen wat het doel van dit alles is” (Bijlage 2).

Het is de beurt aan Morus Alba, een boomsoort die ook wel bekendstaat als de moerbeï, in het derde verhaal. Deze boom begint het betoog tamelijk vredelievend: hij bedankt de mens voor het geven van een naam aan zijn soort. De sfeer slaat echter om wanneer de boom het onzekere voortbestaan van zijn soort onder de aandacht brengt. Het

² De kortverhalen heb ik opgenomen in de bijlagen. Ze zijn niet online beschikbaar; ik heb ze digitaal ontvangen van Partizan Publik.

verhaal wordt steeds grimmiger en eindigt heel duister, wanneer de moeder uitzet hoe zijn soort de mensheid van binnenuit zal vernietigen (Bijlage 3).

De Horizon is het hoofdpersonage in het vierde verhaal. Waar in de andere verhalen het woord direct gegeven wordt aan de intradiegetische niet-menselijke verteller, is in dit verhaal een extradiegetische verteller aanwezig. Deze is aanwezig bij de bijeenkomst en registreert veel gevoelens van het hoofdpersonage. De verteller beschrijft de gevoelens die De Horizon ervaart wanneer hij zijn beurt afwacht om te gaan spreken. Hij twijfelt of de anderen wel naar hem willen luisteren omdat hij normaal nooit in de schijnwerpers staat, voelt zich duizelig, is onzeker over de juiste aanspreekvorm - allemaal erg menselijk, dus. In zijn betoog stelt De Horizon vervolgens de aanwezigheid van de mens aan de orde. De mens is overal, en De Horizon besluit zijn betoog met een eenvoudig verzoek: "Geachte mensen, wij willen graag iets meer ruimte" (Bijlage 4).

In het laatste verhaal is het de beurt aan de sterren. Aan de hand van het concept 'licht' wordt in dit betoog op een aantal manieren een tegenstelling gemaakt tussen natuur en cultuur. De sterren laten zich voor het eerst horen, omdat zij tegenwoordig nauwelijks nog gezien worden. Oorzaak hiervan is de Verlichting, de cultuur van de westerse mens die ervoor zorgt dat er te weinig ruimte overblijft voor het licht van de sterren. De mensen vergeten dat er ook nog een buitenwereld bestaat, eentje die niet door de mens gemaakt is. Maar het is hoogmoed van de mens om te denken dat hun Verlichting het licht van de sterren zal kunnen overtreffen, aldus de spreker. De sterren dienen een wetsvoorstel in: of de mensheid zijn Verlichting een beetje wil dimmen (Bijlage 5).

3.3 Focalisatieanalyse

Zoals gezegd is in alle verhalen een niet-menselijk subject aanwezig. De mens neemt in de verhalen steeds de positie in van het object. De lezer krijgt dus de kans om, door de ogen van een niet-menselijke verteller, uit het menselijk perspectief te stappen en te reflecteren op zichzelf.

De houding die de vertellers aannemen ten opzichte van het object van focalisatie, de mens, loopt uiteen van onzeker en voorzichtig naar zeer vijandig. Ook wat betreft de eenheid tussen mens en niet-mens lijken de personages zeer van mening te verschillen. De vertellers vragen in hun toespraken bijna allemaal om minder bemoeienis van de mens en meer ruimte voor de eigen soort.

De lezer reflecteert dus samen met de verteller op het gedrag van de mens. Door te empathiseren met het niet-menselijke personage, kan de lezer vervreemd worden van zijn wereldbeeld. In een aantal gevallen wordt empathie voornamelijk opgewekt doordat de

personages veel eigenschappen hebben die de lezer als menselijk zal herkennen. Caerulea wordt menselijk gemaakt doordat hij zichzelf continu gelijkstelt aan de mens: deze libelle heeft ook een familie die al heel veel generaties bestaat; deze libelle is ook gehecht aan zijn leefomgeving. Zoals deze Caerulea de plasjes op moest geven waar hij al eeuwen leefde en waar zijn larven al vele generaties zwemmen, zo moet ook de mens het lage land opgeven (Bijlage 1). Deze benaderingswijze verkleint de kloof tussen mens en niet-mens enigszins. Ook Bertha 38 stelt de mens en de niet-mens gelijk aan elkaar, en wijst erop dat de mens zijn gedrag moet aanpassen. “De mens is de enige soort die zich moedermelk van een andere soort toe-eigent en die tot op volwassen leeftijd die moedermelk blijft consumeren” (Bijlage 2), stelt Bertha 38. De mens wordt gerepresenteerd als een diersoort die abnormaal gedrag vertoont, in plaats van een verheven soort die gelegitimeerd is om zoveel te nemen.

Ook de andere personages verwijten de mens dat deze veel meer neemt dan hij nodig heeft, terwijl niet-menselijke soorten enkel nemen wat zij nodig hebben. De mens is overal en eigent zich alles toe, lijken alle vertellers te willen zeggen. De moerbeï zegt dat zijn soort dit egocentrisme niet langer slikt; De Horizon vraagt om ruimte omdat de mens overal is; Caerulea vraagt de mens om het goede voorbeeld te geven en een heel stuk op te schuiven; de sterren bekritisieren tenslotte de Verlichting van de mens, die de natuurlijke verlichting van de sterren op aarde compleet doet verbleken. Allemaal vragen ze of de mens een paar stappen terug wil doen. “Bossen zonder kamperende toeristen; luchten zonder vliegtuigen snijdend als een mes door het blauw; bergen die een keer niet werden beklommen,” fantaseren de aanwezigen tijdens de toespraak van De Horizon, waarna een daverend applaus uitbarst (Bijlage 4).

Bertha 38 bewijst haar subjectiviteit door te vertellen hoe zeer zij lijdt onder de veeteelt, en laat zien dat ze zelfbewust is door haar betoog aan te vangen met aarzeling. Daarnaast beschikt zij over veel rationele kennis. Zij wakkert empathie aan door te focussen op de afschuwelijke levensomstandigheden voor haar familie, en werkt vervreemding in de hand door hieraan toe te voegen dat de gevolgen ervan niemand voordeel opleveren. De veeteelt, iets wat door veel mensen als normaal ervaren wordt, wordt via het perspectief van deze koe voorgesteld als onzinnige gewoonte die ontzettend veel leed veroorzaakt. Focalisatie vanuit deze koe kan bewustwording creëren: we hebben te maken met een subject dat er haar hele leven aan lijdt wanneer wij vlees eten. Taal maskeert die subjectiviteit veelal in de westerse cultuur (Adams 48), maar diezelfde taal kan die subjectiviteit dus ook blootleggen.

Van de vijf vertellers komt De Horizon het meest menselijk over. Het verhaal is geschreven in personaal perspectief, maar de focalisatie ligt steeds bij De Horizon. De extradiëgetische verteller besteedt veel aandacht aan de gevoelens van het hoofdpersonage.

Deze gevoelens zullen voor de lezer zeer herkenbaar zijn. De Horizon maakt grapjes, is onzeker en kan zijn keel schrapen. De horizon mag misschien aanvoelen als zo'n abstract begrip dat het onmogelijk is om je er als lezer in te verplaatsen, maar door de menselijke gevoelens die dit personage ervaart zal dit voor de lezer niet moeilijk zijn. De Horizon is het duidelijk niet gewend om zelf op de voorgrond te treden. In zekere zin verwoordt hij hiermee de vervreemding die de lezer zal voelen bij het lezen van al deze verhalen: ook de lezer zal moeten wennen aan het idee dat zelfs de horizon en de sterren een mening hebben over het gedrag van de mens. Derrida stelde dat er in de westerse filosofie te weinig aandacht is voor het idee dat niet-mensen ook naar mensen kunnen kijken en op mensen kunnen reflecteren. In dit verhaal bewijst De Horizon dat niet-mensen in alle soorten en maten dat kunnen. Hoe onwennig ook, de niet-menselijke verteller probeert in dit verhaal zichzelf te laten horen, in plaats van dat hij altijd maar bepaald wordt door een ander.

Caerulea, Bertha 38 en De Horizon uiten kritiek op het gedrag van de mens, maar zij doen dit op een vriendelijke manier. De houding van de moerbeï (Bijlage 3) is daarentegen behoorlijk vijandig. Nadat hij in het eerste deel van zijn betoog de mens bedankt voor de naamgeving en voor de hoge positie die de boom gekregen heeft in de economie, slaat de sfeer om wanneer hij de huidige stand van zaken aan de orde stelt. Ook op het gebied van naamgeving is de dankbaarheid nu ver te zoeken: "Wij Moerbeien laten ons niet afschrikken door ons te laten indelen in de (zoals bekend) eerder passieve flora." De visie van Derrida op de onnatuurlijke oppositie tussen mens en niet-mens klinkt hierin door. De moerbeï weigert zich te voegen in de rol die de mens hem heeft opgelegd, namelijk die van passief object. De moerbeï verzet zich tegen het egocentrisme van de mens, verklaart de strijd aan de mens en bereidt de mens erop voor dat de rollen zullen omdraaien. De mens neemt teveel, en de boom zal hier een einde aan maken door de mens van binnenuit te vernietigen. Het hele betoog doet uiteindelijk bijna horror-achtig aan: "Sommigen onder ons zullen hun weg vinden in uw aders en omhoog zwemmen naar uw hersenen waar we de precies uitgekozen gangen versperren." Van vereniging tussen mens en niet-mens is in dit verhaal weinig sprake. Meer wordt de lezer angst aangepreut, om duidelijk te maken dat de mens niet alleen op de wereld is.

In het laatste verhaal is de tegenstelling tussen de mens en de niet-mens het meest prominent aanwezig (Bijlage 5). De moerbeï keert zich tegen de mens, maar doet dit door de mens te gronde te richten zoals de mens dat ook bij de hem deed: de niet-mens neemt de rol van de mens over, en vice versa. De sterren schikken zich daarentegen totaal niet naar de rol van de mens, maar wachten gewoon af tot de mens zijn eigen ondergang teweegbrengt. Hiermee vallen de sterren het wereldbeeld aan waarin de mens de belangrijkste soort is. De

cultuur van de mens zien zij als hoogmoed die vanzelf wel overgaat. De sterren maken een duidelijke oppositie tussen natuur en cultuur, en laatstgenoemde zal het uiteindelijk verliezen.

Empathie wordt opgebouwd door de personages iets menselijks te geven. Caerulea, Bertha 38, de Morus Alba en De Horizon lijken op de mens doordat ze ook boos kunnen zijn, over feitelijke kennis kunnen beschikken, een familie hebben, gehecht zijn aan hun leefomgeving en allerlei menselijke gevoelens kunnen ervaren. Door te focaliseren vanuit het niet-menselijke, kunnen lezers wennen aan het idee dat het niet-menselijke wel degelijk beschikt over subjectiviteit en individualiteit. Dit werkt vervreemding in de hand, doordat de lezer gedwongen wordt om het menselijke perspectief te verlaten, en via het niet-menselijke vertelperspectief te reflecteren op het gedrag van de mens. Ook zal de mens moeten wennen aan het idee dat bomen, de horizon en de sterren ook iets te zeggen hebben. Zoals bij de laboratoriumaap die aangehaald werd in het onderzoek van Bernaerts et al., zal de lezer vervreemd worden van de menselijke werkelijkheid zoals deze hem altijd bekend is geweest en zal hij die werkelijkheid op een nieuwe manier bekijken.

Conclusie

In deze scriptie is onderzoek gedaan naar de representatie van niet-menselijke vertelinstanties in Nederlandse fictieve kortverhalen. Er is een focalisatieanalyse toegepast op vijf verhalen waarin zo'n verteller optreedt. Daarbij is onderzocht in hoeverre literaire fictie een geschikte plek is om het niet-menselijke een stem te geven.

Er bestaat in de hedendaagse westerse samenleving een binaire oppositie tussen mens en niet-mens, waarin de mens zich superieur heeft gemaakt aan alles om hem heen. De mens is de norm en alles om de mens heen is de 'ander'. Het deconstructivisme van Jacques Derrida maakt duidelijk dat het onderscheid tussen mens en niet-mens een constructie is die gebaseerd is op macht: de macht van de mens over de rest van de wereld. Die macht is grotendeels gebaseerd op taal, zoals opgemerkt door Derrida en Carol J. Adams: doordat we naar mensen verwijzen als 'mensen' en naar dieren als 'dieren', terwijl er oneindig veel verschillende diersoorten zijn, suggereren we dat we als mensen een speciale soort zijn die losstaat van al die andere diersoorten, en dat alle verschillende diersoorten te reduceren zijn tot een homogene groep. Wanneer deze talige tweedeling er niet was geweest, hadden de verhoudingen heel anders kunnen liggen, aldus Derrida. De superieure mens heeft de macht om te domineren over het geldende discours, en sluit het niet-menselijke hierbij uit. Mensentaal is hierbij de geldende maatstaf: doordat de mens als enige beschikt over deze taal,

is het discours volledig vormgegeven naar de wensen van de mens. Derrida deconstrueert daarom het begrip ‘mens’ en laat zien dat we op zoek moeten naar nieuwe omgangsvormen tussen al die verschillende soorten.

Eva Meijer tilt deze theorie naar een volgende stap. Derrida bewijst dat menselijkheid geen natuurlijk gegeven is maar een machtsconstructie; Meijer buigt zich over de gevolgen van die machtsconstructie voor de dieren, en pleit voor een stem voor de dieren in het politieke veld.

Door middel van de verhalenwedstrijd ‘Het Parlement van de Dingen’ is geprobeerd om een stem te geven aan die inferieure niet-mens. De niet-menselijke groep bestaat hier niet alleen uit dieren, maar ook uit natuurlijke verschijnselen. In vijfhonderd woorden mag een niet-menselijke vertelinstantie een toespraak houden. De organisatie hoopt door middel van deze verhalen het perspectief van de lezer te kunnen verbreden. De mens heeft de niet-mens altijd uitgesloten van het geldende discours, simpelweg omdat dit discours opgebouwd is rondom menselijke taal. Door niet-menselijke vertelinstanties in deze verhalen taal als instrument te geven, kan het discours uitgebreid worden, en de kloof tussen mens en niet-mens verkleind.

Hierbij moet opgemerkt worden dat, ook met deze poging om de schijnwerpers van de mens af te halen, dit besluit wederom een antropocentrisch besluit is. De dieren en de dingen hebben ook nu in werkelijkheid geen stem gehad in deze verhalen. Zowel Derrida als Meijer wijst erop dat we voorbij de menselijke maatstaven moeten kijken als we het niet-menselijke echt serieus willen nemen. Door deze personages te laten beschikken over mensentaal, wordt het niet-menselijke in deze verhalen toch weer gevormd naar het superieure menselijke discours. Toch is de poging om een stem te geven aan een minderheid mijns inziens een stap in de goede richting. Idealiter zou het niet-menselijke zelf het woord kunnen nemen en zich kunnen laten horen, zonder tussenkomst van de verbeelding van een menselijk auteur. Maar die verbeelding stelt de lezer wel in staat om meer aandacht te besteden aan de subjectiviteit en individualiteit van die niet-menselijke groepen. De ruimte waar de vertellers om vragen, krijgen zij in deze verhalen wel degelijk: ruimte om de lezer te laten zien dat er meer belangen op aarde zijn dan alleen menselijke belangen. Literaire fictie is het middel bij uitstek waarmee lezers zich kunnen verplaatsen in individuen die heel ver van hen af lijken te staan.

Wat zeggen die vertellers, nu ze eindelijk de kans krijgen? Er zijn zowel overeenkomsten als verschillen tussen de verschillende verhalen aanwijsbaar. Allereerst zien de vertellers de mens allemaal als belangrijkste oorzaak van de klimaatverandering, en

geloven ze dat de mens de klimaatverandering kan remmen door aanpassing van zijn gedrag. De manier waarop de mens wordt aangesproken varieert echter van meegaand tot vijandig. Sommige personages worden gerepresenteerd als heel menselijk. Deze vertellers hebben ook familie, zijn ook gehecht aan hun leefomgeving, zijn ook weleens zenuwachtig en kunnen ook hun keel schrapen. Andere personages keren zich duidelijk tegen de mens, waardoor veel meer een tweedeling tussen mens en niet-mens wordt gecreëerd. Samen vragen de personages echter maar één ding: schuif een beetje op en geef ons wat meer ruimte.

Bibliografie

“About.” *The Parliament of Things*. <https://theparliamentofthings.org/about/>. Geraadpleegd op 1 mei 2019.

Adams, Carol J. *The Sexual Politics of Meat. A Feminist-Vegetarian Critical Theory*. 25th Anniversary Edition, Bloomsbury, 2016.

Bal, Mieke, en Christine van Boheemen. *Narratology. Introduction to the Theory of Narrative*. 3rd ed., University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 2009. *EBSCOhost*, <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=0&sid=866882e8-f055-4b7c-a0a3-89459534f7ec%40sdc-v-sessmgr02&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=468878&db=nlebk>. Geraadpleegd op 1 mei 2019.

Bernaerts, Lars, et al. “The Storied Lives of Non-Human Narrators.” *Narrative*, vol. 22, no. 1, 2014, pp. 68-93.

Bertens, Hans. *Literary Theory. The Basics*. Routledge, 2014.

De Bijbel. De Nieuwe Bijbelvertaling, Nederlands Bijbelgenootschap, 2004.

Bregman, Rutger. “Klimaatverandering is het grote verhaal van onze tijd dat alles zou moeten domineren.” *De Correspondent*. 15 mei 2019, <https://decorrespondent.nl/9469/klimaatverandering-is-het-grote-verhaal-van-onze-tijd-dat-alles-zou-moeten-domineren/>

1380714621924-24279071?fbclid=IwAR2TgqdA0yYjahsRm53iz3g2vRyL9NsOf0HH-t6noBJ1KfG1QRBHv5x11uM. Geraadpleegd op 15 mei 2019.

Derrida, Jacques. *The Animal That Therefore I Am*. Vertaald door David Wills, Fordham University Press, 2008. *ProQuest*, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/reader.action?docID=476650>. Geraadpleegd op 30 april 2019.

Glotfelty, Cheryll en Harold Fromm. *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. 1996. *GoogleBooks*, <https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=eJj4RIFKWC0C&oi=fnd&pg=PR9&dq=ecocriticism+in+literature&ots=1oKd-sH9QW&sig=zjUSB34tyy7gszvM7XW7QXXoGWA#v=onepage&q=ecocriticism%20in%20literature&f=false>. Geraadpleegd op 4 juni 2019.

Latour, Bruno. *Wij Zijn Nooit Modern Geweest. Pleidooi voor een Symmetrische Antropologie*. Vertaald door Joep van Dijk en Gerard de Vries, Boom Klassiek, 2016.

Meijer, Eva. *De soldaat was een dolfijn. Over politieke dieren*. Cossee, 2017.

Mommers, Jelmer. “Denken over de toekomst als een nijlpaard of een druif, waarom zou je?” *De Correspondent*. 24 september 2015, <https://decorrespondent.nl/3409/denken-over-de-toekomst-als-een-nijlpaard-of-een-druif-waarom-zou-je/375702481-164d96ce>. Geraadpleegd op 4 april 2019.

Mommers, Jelmer. “Verplaats je in een pinguin en red de wereld.” *De Correspondent*. 24 september 2015, <https://decorrespondent.nl/3404/verplaats-je-in-een-pinguin-en-red-de-wereld/496351523184-4eddf5b>. Geraadpleegd op 4 april 2019.

Veldhuizen, Ronald. “Verwarring onder biologen: herkent een poetsvis zichzelf in de spiegel?” *De Volkskrant*. 7 februari 2019, <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/verwarring-onder-biologen-herkent-een-poetsvis-zichzelf-in-de-spiegel~b8dd9651/>. Geraadpleegd op 4 juni 2019.

Bijlage 1: Verhaal I: Caerulea

OPSCHUIVEN

Geachte voorzitter,

Caerulea is de naam, azuurglazenmaker zeggen jullie in Nederland. Ik vlieg hoog in de Alpen, boven de boomgrens, dat doen we al vele generaties, hier zijn de plasjes en moerasjes waar we onze eitjes in leggen, waar onze larven zwemmen, waar onze volgende generatie uit tevoorschijn zal komen.

Alleen: er is iets aan de hand, de boomgrens is niet meer wat ie geweest is. Of beter: de boomgrens zit niet meer waar die was. Die ligt hoger dan vroeger.

Dan schuif je toch een stukje op – zeggen jullie.

Dan schuiven we een stukje op, inderdaad, het kan niet anders.

Alleen: de boomgrens komt voortdurend hoger te liggen.

Dan schuif je toch nog een stukje op?

Dan schuiven we nog een stukje op.

Maar stel het je voor. Je kent de hellingen van de Alpen, je kunt wel omhoog, je kunt wel opschuiven, maar daar zit een heel harde grens aan. Ik bedoel niet eens de steile, rotsige, volstrekt onherbergzame toppen van de bergen. Ik bedoel dat de gebieden boven de boomgrens eigenlijk eilanden zijn, eilanden die kleiner worden als de boomgrens opschuift, eilanden die bij een warmer wordend klimaat steeds kleiner worden totdat er niets meer overblijft. Niets, weg voor eeuwig, met de groeten aan Caerulea.

En jullie? Jullie zitten daar achter jullie dijken en als de zeespiegel omhoog schuift, dan maken jullie de dijken hoger.

Alleen: de zeespiegel stijgt voortdurend.

Dan maak je de dijken toch nog wat hoger?

Dan maak je de dijken nog wat hoger.

Maar stel het je voor, de eerste eeuw gaat het goed, maar snel en steeds sneller kalft de ijskap van Groenland af. Dan gaat de zeespiegel tientallen meters omhoog. Met jullie huidige gedrag gaat dat zeker gebeuren, stevenen jullie af op leven achter dijken van veertig meter hoog. Of zestig.

Denk je echt dat dat aantrekkelijk is? Ik denk eerder dat jullie het lage land op moeten geven, zoals wij de plasjes op moesten geven waar we al eeuwen leefden. Amsterdam schuift dan op naar het hoogste deel van de Veluwe, alleen wilden Rotterdam en Den Haag en Utrecht daar ook naartoe verschuiven. Dan leg je Nieuw-Rotterdam maar in Duitsland en die Duitsers schuiven maar op naar Tsjechië en de Tsjechen...

Fysiek opschuiven naar hogerop in de Alpen of fysiek opschuiven naar hoger land verderop, allebei ziet dat er onaantrekkelijk uit.

Maar er bestaat ook niet-fysiek opschuiven, opschuiven in gedrag.

Je kent CO2 als oorzaak van opwarming. Halveer je CO2-uitstoot – ook al is dat niet genoeg. Een nog grotere oorzaak van opwarming zit in methaan. Dat wil zeggen veeteelt. Hier boven in de Alpen kan ik de boomgrens niet eens aanwijzen omdat overal jullie beesten lopen te grazen. Overal koeienpoep, overal schapenkeutels, overal geitenkak. Halveer dat. Maar stoppen kan ook en dan pas komt het in de buurt van wat nodig is.

Jullie zeggen tegen ons: schuif maar op.

Bij jullie gedrag zeg ik: geef het goede voorbeeld, schuif een heel stuk op.

Met de groeten van Caerulea.

Bijlage 2: Verhaal II: Bertha 38

Geacht Parlement of Things,

Lang gearzeld over uw uitnodiging. Ik ben geen ding, maar ik word wel als een nummer behandeld. Zelfs uw Koning noemde me Bertha 38.

Het wordt als mijn taak gezien om mensen van melk, kaas, boter en vlees te voorzien. Die mensenwens beheerst mijn leven tot de dood erop volgt.

Wettelijke bescherming is voor mij nauwelijks weggelegd. Het plegen van ontuchtige handelingen met een dier kan bestraft worden met een gevangenisstraf van 18 maanden, maar mijn seksuele integriteit wordt op geen enkele wijze beschermd.

Regelmatig word ik geconfronteerd met ongewilde okseldiepe penetratie door een man in een overall, die het oogmerk heeft me zwanger te maken om zo mijn lactatie levenslang op gang te houden. Waarschijnlijk nog één keer, mijn lotgenoten en ik worden niet ouder dan 3,5 lactatieperiode.

Onze melkgift is via kruising van hoogproductieve dieren en toediening van krachtvoer in honderd jaar meer dan verdrievoudigd, van 2500 liter per jaar in 1910 tot gemiddeld 8000 liter nu, met uitschieters tot 16.000 liter.

Die melkgift vergt volgens wetenschappers evenveel energie als het voor een mens zou kosten om dagelijks 8 uur hard te lopen. En toch blijft er geen druppel melk over om onze kalfjes te voeden.

Mijn kalfjes werden direct na de bevalling bij me weggehaald en acht weken lang in eenlingboxen opgesloten. Moederziel alleen, omdat ze in groepshuisvesting wegens hun zuigbehoefte de urine van andere kalfjes zouden drinken.

Mijn dochters ondergaan hetzelfde lot als ik. Mijn zonen zijn zes maanden na hun geboorte geslacht. Ze zijn eerst op een ijzerarm dieet gezet, waardoor ze bloedarmoede kregen. Hun vlees schijnt in Italië, waar blank kalfsvlees zeer gewild is, te zijn verkocht.

Wij Nederlandse melkkoeien produceren jaarlijks ruim twaalf miljard kilo melk, bijna 57 miljard kilo mest en 14,4 miljard kilo broeikasgassen. In ruil daarvoor krijgen de melkveehouders €400 miljoen subsidie.

De boeren kunnen niet rondkomen van alles wat ze ons aandoen, zelfs niet met subsidie. Voor elke liter boven het melkquotum kregen ze de afgelopen jaren 39 cent, maar moesten ze 27 cent superheffing betalen. Niet erg profijtelijk. Bovendien tamelijk beledigend dat een liter van mijn moedermelk in de supermarkt minder kost dan een liter mineraalwater.

Ik lijd voortdurend aan uierontstekingen, evenals een kwart van mijn lotgenoten. Meer dan de helft van de koeien met wie ik in de stal sta, heeft pootproblemen. De GezondheidsDienst constateerde dat onze tepels spontaan van de uiers vallen als gevolg van chronisch kolven. Ik vraag me af wie nu eigenlijk beter wordt van onze ondraaglijke situatie.

Voor mensen is onze melk helemaal niet gezond; maar liefst 85% van de mensenbevolking is lactose-intolerant. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) zegt dat stimulering van zuivelconsumptie door de EU leidt tot duizenden menselijke gezondheidsslachtoffers per jaar. De mens is de enige soort zijn die zich moedermelk van een andere soort toe-eigent en die tot op volwassen leeftijd die moedermelk blijft consumeren.

Het is me een lief ding waard wanneer u me kunt vertellen wat het doel van dit alles is.

Hartelijke groet,

Bertha 38

Bijlage 3: Verhaal III: Morus Alba

Parlement van de Dingen, zetel Morus

Het beest in de Moerbei - een vereniging ten dienste van het voortbestaan

Morus Alba: “Om dit pleidooi van start te gaan, wens ik mij te richten tot onze naamschenker. Vervolgens wil ik in die richting een dankwoord uitspreken. Bedankt, meneer, om ons een naam te geven, zijnde Morus Alba. Bij deze kunnen wij bestaan, bedankt daarvoor. Ook bedankt voor het erkennen van mijn familie. Wij zijn allemaal blij (en dan spreek ik ook over Morus Atropurpurea en Morus Trilobata) dat u ons erkent. U geeft ons een naam, geeft ons een bestaan. U maakt ons ‘bestaanswaardig’ als het ware. Wij mogen er zijn, hoera. Blijkbaar zijn wij bovendien ook nog eens van het vruchtbare soort voor uw economische toestanden. Onze familie is bijgevolg uitgegroeid tot een rijkelijk, smakelijk (zo waar wij ook eetbaar zijn) en fatsoenlijk deel van uw gehele organisatie. Tot daar het vleiene stuk van de feiten die ik hier even tentoon wil spreiden. Naast de mooie naam die u ons heeft geschonken en de erkenning die daarmee gepaard gaat, zitten we namelijk met een probleem omtrent ons voortbestaan. Er is een toekomst waarin onze rol niet verzekerd is. Daar schreien wij van. Dat wil zeggen dat het ons meer dan triestig maakt. Het klimaat waarin wij leven borrelt en gromt de laatste jaren en wij weten dat de oorzaak in uw handen ligt. Uw manier van organiseren en inpalmen staat ons niet aan en zoals u moet erkennen staat dit ook ons dierbaar klimaat niet. Integendeel, het gaat eraan ten onder. U permitteert zich zaken die ver boven alle noden gaan, terwijl wij alleen nemen wat we nodig hebben. U perst, wij stillen. U graaft ‘om ter diepst’, wij tot waar we behoefte aan hebben. Wij voelen, door uw uitzinnige overdaad en competitiedrang, het borrelen van de aarde in onze kleine adertjes. Wij krijgen trillingen van koude in de ochtend en tegen de avond (na de rust) steken er warmteschokken op. De consequenties zijn ondragelijk en daarom verenigen wij ons. Daarmee bedoel ik dat wij trosjes vormen. Troepjes. Wij verenigen ons ten dienste van het voortbestaan, in de hoop om op deze manier, meneer, uw aandacht te trekken. U had dit misschien niet verwacht, maar wij verklaren u de strijd. Wij Moerbeien laten ons niet afschrikken door ons te laten indelen in de (zoals bekend) eerder passieve flora. Wij zullen het beest in ons laten kennen. U zal verschieten. Wij slikken dit egocentrisme niet langer, u zal slikken nu. De plasticen potjes die u koopt in uw groots georganiseerde supermarkten zitten vol met verenigde moerbeien en die zullen uw tong opvreten. Eens u ons doorslikt zullen wij een muur bouwen in uw maag, zodat er geen overtollige geproduceerde dingen meer ingeslikt kunnen worden. Onze hoopjes worden muren. Sommigen onder ons zullen hun weg vinden in uw aders en omhoog

zwemmen naar uw hersenen waar we de precies uitgekozen gangen versperren. Verkeer wordt onmogelijk gemaakt. Uw exploitatiedrang en onverzadigbare lust tot winst zal door ons toedoen worden uitgeschakeld. Wij rekenen er op dat ook andere bessen deelnemen, beeldt u zich maar in wat u te wachten staat als de pompoenen zich verenigen. (Ja, ook zij zijn bessen.) U leest dit alles bovendien te laat, wij zijn alreeds geïnfiltreerd. Uw krachtige 'ik' is op dit moment reeds aan het afnemen, uw hersenen takelen af. U zal vergeten en vergeten worden. U zal worden ingeslikt.

Bijlage 4: Verhaal IV: De Horizon

A Little More Space

Het was de eerste bijeenkomst van het Parlement der Dingen. Alle aanwezigen leken enigszins ongemakkelijk, alsof ze gebukt gingen onder de zwaarte van hun net verworven zelfstandigheid. Tegelijkertijd hing er een pril gevoel van revolutie in de lucht.

De Horizon was stil. Sinds de Dingen een recht van spreken hadden, had hij er nog geen gebruik van gemaakt. Ben ik eigenlijk wel een Ding? vroeg hij zich af. Hoe ik eruitzie en waar ik ben, wordt altijd bepaald door een ander. De meeste Dingen waren degelijk. Solide. Hij, daarentegen, voelde zich altijd instabiel.

Achter het spreekgestoelte stond Brons. Brons glom terwijl hij vertelde over de vele manieren waarop hij door mensen wordt gebruikt. Wapens, standbeelden, kerkklokken. Er was zelfs een tijdperk naar hem genoemd! IJzer en Steen knikten instemmend. Terwijl Brons zijn belangrijkheid beschreef, raapte de Horizon zijn moed bijeen om het podium te betreden. Hij wilde bijdragen, het was ook zijn Parlement.

Iedereen keek hoe hij het podium naderde. Zelfs Brons werd er stil van. De Horizon was zich nog nooit zo bewust geweest van zijn omvangrijke proporties. Hij was immens, onbegrensd en een beetje duizelig.

Brons had een stap opzij gedaan. De Horizon schraapte zijn keel.

‘Hallo allemaal,’ zei hij, onzeker of dit wel de gepaste manier was om het Parlement aan te spreken.

‘Bedankt voor jullie aandacht.’ Zijn zenuwen verdwenen langzaam.

‘De mens heeft ons altijd beschouwd als instrument. Dingen en Technologieën om te gebruiken, Dieren en Planten om te eten. En mij, de Horizon, om te schilderen, te fotograferen, te waarderen – maar altijd op de achtergrond.’ Hij besloot een grap te maken.

‘Dus dat ik hier nu vóór jullie sta, voelt een beetje onwennig.’ Het Parlement grinnikte.

‘Ten eerste wil ik jullie bedanken. Zonder jullie zou ik leeg zijn. Jullie vormen het uitzicht waarvan ik de basis ben. Jullie completeren mij.’

‘Ten eerste wil ik jullie bedanken. Zonder jullie zou ik leeg zijn. Jullie vormen het uitzicht waarvan ik de basis ben. Jullie completeren mij’

Hij vroeg zich af of hij misschien iets te sentimenteel werd, maar besloot dat het oké was. Het was tenslotte een belangrijke bijeenkomst.

‘Dat gezegd hebbende, er is een probleem dat ik graag wil aankaarten.’ Hij haalde diep adem.

‘Ik word te vol. Ik voel dat ik bijna overloop met materie. Het wordt me te veel.’ Hij voelde ieders ogen op zich gericht.

‘Ik wil niet ondankbaar zijn, natuurlijk niet,’ zei hij, want ergens was hij er niet helemaal zeker van of deze gewijzigde politieke machtsverhouding blijvend zou zijn, ‘maar mensen zijn overal, en ze nemen aardig wat plaats in.’ Hij keek op. ‘Wat ik wil zeggen: ik kan wel iets meer ruimte gebruiken.’

De Dieren, de Planten, de Technologieën en de Dingen dachten na. Iets meer ruimte. Gewoon iets meer plekken zonder de bemoeienis van mensen. Bossen zonder kamperende toeristen; luchten zonder vliegtuigen snijdend als een mes door het blauw; bergen die een keer niet werden beklommen. Dat konden ze allemaal wel gebruiken. Iets meer ruimte.

Na een moment van stilte klonk een stormachtig applaus. De Horizon werd rood. Hij werd een beetje verlegen van deze royale steun. Het werd unaniem besloten dat de eerste regel van de Grondwet zou zijn:

Geachte mensen, wij willen graag iets meer ruimte.

Bijlage 5: Verhaal V: De sterren

Beste vertegenwoordigers der dingen,

Wij zijn ontelbaar.

Wij zijn de sterren (en wat zwarte gaten).

Wij vertegenwoordigen uw hemelgewelf bij nacht.

Tot voor kort brachten we licht in stilte. Nu, onzichtbaar, laten we ons horen. Dit moet niet licht genomen worden. Wij zijn namelijk lichtmakers (of lichtzuigers) en geen geluidmakers. Uit het feit dat wij spreken, spreekt vooral onze wanhoop. Dus neem acte. Wij zijn ontelbaar, maar vannacht spreken wij met één stem. (En ook dat kost ons moeite: supernova's, bijvoorbeeld, hebben een kort lontje.)

Wij spreken tegen allen hier aanwezig, maar tegen sommigen in het bijzonder. Beste vertegenwoordiger van de mensheid – ja, wij hebben het inderdaad tegen u – u heeft ons, en ons licht, aan het oog van velen onttrokken. U bedekt niet alleen uw eigen wereld met uw schrale schijnsel, maar ook dat van de andere dingen. Het licht – als je het dat al kan noemen – van uw lantaarnpalen, kassen, autolampen, wolkenkrabbers en industrieën maakt van de nacht een dag en van de dag een lachertje.

Beste vertegenwoordigers: Wist u dat acht op de tien mensenkinderen die nu geboren worden in de Verenigde Staten en Europa, die unies met al die sterren in hun vlag, nooit in hun leven de Melkweg gaan zien? Nooit zullen deze kinderen omhoog kijken, stilvallen, en hun hart horen spreken. Altijd zullen ze overstemt zijn door het geraas. Nooit gaan ze ervaren hoe het is om op een maanloze nacht een boek te lezen bij sterrenlicht. Vroeger was onze aanwezigheid een geruststellende zekerheid. Wij wezen de weg en gaven betekenis aan de tijd. Binnenkort zal niemand nog weten dat het donker zijn eigen wijsheid kent.

Beste vertegenwoordiger der mensheid, wij kunnen niet anders concluderen dan dat u denkt dat uw 'Verlichting' dat van ons kan evenaren. Dit is overmoed. Wie denkt een ster er uit te stralen zal falen.

Alles is uit ons voortgekomen.

Alles is sterrenstof.

Wij weten wat u straks gaat zeggen!

U denkt: ‘Wij hebben geen sterren nodig om ons de weg te wijzen. Wij hebben GPS satellieten die ons thuisbrengen. En wat maakt het uit dat er geen sterren meer zijn om een boek bij te lezen? Wij hebben e-boeken die hun eigen schaduw werpen. En nou en dat de pijnappelklier geen melatonine meer aanmaakt? Daar hebben we toch pillen voor? En hoezo is het erg dat de andere planten en beesten constant jetlag hebben? Alsof ze anders wel iets zinnigs te melden hadden?’

Maar je maakt een denkfout. Beste vertegenwoordiger der mensheid, in jullie steden, waar wij zijn verbannen en de wind over de hittekoepel waait, is men aan het vergeten dat er een buitenwereld bestaat. Dat er iets is buiten de door jullie gemaakte wereld. Omringt als jullie zijn door jullie eigen spullen, jullie eigen wetten, jullie eigen gedachten, en jullie eigen licht, herinnert niets jullie nog aan het mysterie. Alles is cultuurgoed geworden en alles moet hiervoor wijken. Jullie koken gaar in jullie eigen sop. En met jullie vele andere dingen en die hebben hier niet voor gekozen. “There is a crack, a crack in everything. That's how the light gets in.” Leonard Cohen, een wijs mens, één van de laatste.

Bij deze dienen wij dus een wetsvoorstel in die de mensheid verplicht zijn Verlichting een beetje te dimmen.

In afwachting verblijven wij, zoals altijd, boven u.

De sterren (en wat zwarte gaten)